

Матвієнків О. С.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ ОЗНАКИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ ДОБИ ПОСТМОДЕРНУ

Анотація. У статті розглядаються індивідуально-авторські ознаки фразеологічних одиниць у художньому тексті доби постмодерну. Аналіз художніх творів дав можливість виокремити п'ять основних типів семантичної трансформації ФО: розширення компонентного складу ФО, скорочення компонентного складу ФО, заміна компонентів ФО, певні граматичні конфігурації усередині ФО, контекстуальне переосмислення ФО.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, художній текст, оказіональний фразеологізм, узуальний фразеологізм, семантична трансформація, контекст.

Постановка проблеми. Фразеологія має широке застосування у художній літературі. Мова художнього твору з лінгвістичного погляду становить органічну єдність широкого спектра засобів вираження, серед яких помітне місце належить фразеологічним одиницям. Англомовний художній текст доби постмодерну розкриває індивідуально-творчу манеру автора і дає йому необмежені можливості відбирати, комбінувати, а також створювати нові виразові засоби, до яких належать контекстуально перетворені фразеологічні одиниці (далі ФО).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фразеологічні одиниці були предметом спеціальних досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, таких як Н.Н. Амосова, Я.А. Баран, М.В. Гамзюк, Ю.В. Джолос, Б.Г. Лабінська; А.В. Кунін, І.В. Тимченко, І.І. Чернишова, М.М. Шанський, Л.П. Сміт, У. Дж. Болл, Ч.Ф. Хоккет, А. Маккай та ін. Зокрема, увага дослідників прикута до вивчення фразеологічних трансформацій у художньому дискурсі (В.В. Бойченко, А.М. Григораш, Л.Б. Давиденко, З.М. Коршунова, Н.Г. Лисецька, О.Ю. Машина, Т.П. Свердан, А.Ш. Тарвердян, Л.Ф. Щербачук, С.Б. Пташник, Н.Г. Скиба, L. Jaeger, S.T. Gries, T. Herbst, S. Faulhaber, P. Uhrig, J. Sinclair, A. Stefanowitsch та ін.), дослідження котрих проведено на матеріалі різних мов у різноманітних художніх текстах.

Метою статті є дослідження індивідуально-авторських ознак ФО у художньому тексті доби постмодерну.

Виклад основного матеріалу. У різноманітних комунікативних сферах сьогодення поширеним засобом вираження думки є фразеологічна одиниця, якій також приділяється належна увага під час аналізу англомовного художнього тексту (А.Г. Баранов [1], Е.Г. Беляєвська [2], Л.Б. Давиденко [3], В.Г. Дідковська [4], Д.О. Добровольський [5], Н.В. Єрохіна [6], А.М. Мелерович [7], Н.А. Павлова [8], А.П. Супрун [9], Н. Burger [10], Е. Ellin-Elmakis [11] та ін.).

Особливості функціонування ФО у художньому тексті доби постмодерну та їх структурно-семантичні трансформації визначаються як різновидом самої стійкої словосполуки, так і комунікативними та прагматичними індивідуально-авторськими настановами, що мають на меті вплив на свідомість потен-

ційного читача. Видозмінені письменником фразеологічні одиниці (своєрідне ідіоматичне переосмислення [12]), як узвичасні у вигляді узуальних варіантів, так і оказіональні трансформації, є одним із дієвих засобів організації англомовного художнього тексту доби постмодерну, що забезпечують його зв'язність та структурно-смыслову цілісність.

З-поміж індивідуально-авторських видозмін ФО – варіацій, модифікацій та трансформацій – саме фразеологічна трансформація, що є формою структурно-семантичного перетворення стійких словосполучень, дає змогу максимально підвищити інформативність тексту через розширення діапазону своїх функційних можливостей [13, с. 17; 14, с. 28]. Словом, трансформації, за нашими спостереженнями, будучи усвідомленими змінами структурно-семантичного характеру, визначаються багатьма чинниками: світоглядом й обізнаністю автора, прагматичними настановами твору, ідіостилем письменника, потребою додаткових смислових нашарувань. Унаслідок актуалізації фразеологізму в контекстуальних умовах його узуальне значення починає виявлятися абстрактніше, підкреслюються або виявляються нові семантичні і стилістичні відтінки цього значення, фразеологізм просто наповнюється новим змістом.

У проаналізованих нами художніх творах британських авторів (М. Атвуд «The Blind Assassin», М. Атвуд «Cat's Eye», К. Аткинсон «Emotionally Weird», М. Баррет «The Dream Catcher», С. Вотерс «Fingersmith», Дж. Майерсон «Something Might Happen», Е. МакНемі «The Blue Tango», М. Сорн «Pictures of You», П. Тайлз «Enemy Women», Б. Тейлор Бредфорд «Where You Belong») це не тільки спосіб лінійного розгортання тексту, а й визначальна риса творчої манери письменників, провідна ознака їхнього ідіостилу.

Дослідження текстів англомовних художніх творів доби постмодерну уможливило виокремлення п'яти основних видів семантичних зрушень (а також численні випадки їхньої взаємодії). Вони ґрунтуються на:

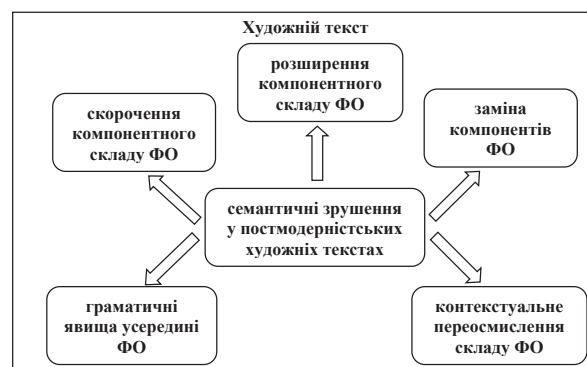

Рис. 1. Семантичні конфігурації ФО у художньому тексті

а) **розширенні компонентного складу ФО**. Для прикладу: *give a shiver* [здрігнувшись] → [15, с. 395] → *gives a little shiver* [трохи здрігнулася] → [16, с. 244], *to draw attention* [притягати, привертати увагу] → [15, с. 287] → *had drawn too much attention to himself* [привернув надто багато уваги до себе] → [17, с.188], *to give a laugh* [засміятися] → [15, с. 392] → *gave a small, embarrassed laugh* [трохи збентежено засміявся] → [18, с.4], *to fall asleep* [заснути] → [15, с. 316] → *fell even more deeply asleep* [заснула навіть ще міцніше] → [19, с. 241], *to take a breath* [вдихнути; зітхнути] → [15, с. 909] → *took a deep breath* [глибоко вдихнула] → [18, с. 74];

б) **скороченні компонентного складу ФО**. Для прикладу: *to take the chip off one's shoulder* [перестати поводитись визивно, задирливо] → [15, с. 924] → *take the chip off...* [перестань поводитись визивно, задирливо] → [18, с. 371], *to give smb. a helping hand* [простягнути комусь руку допомоги] → [15, с. 174] → *give me a... hand* [простягни мені руку] → [18, с. 80], *to have the nerve to do something* [1] мати нахабство, зухвалість зробити (або сказати) щось; 2) мати мужність, хоробрість зробити (або сказати) щось → [15, с. 480] → *he didn't have the nerve...* [не мав нахабства, зухвалості] → [18, с. 397], *to have (one) on a line* [1] поглузувати з когось, пожартувати; морочити голову (комусь); 2) цілком підкорити собі (когось); = вести на повідку (когось); 3) тримати у стані невідомості, непокою → [15, с. 472] → *he's having you on...* (ОФ) [він глузує з тебе] → [20, с. 124];

в) **заміні компонентів ФО**. Для прикладу: *to draw (one) into a discussion* [втягувати в дискусію (когось)] → [15, с. 287] → *to draw them into conversations* [втягувати їх в розмову] → [21, с. 243], *to attract attention* [притягати, привертати увагу] → [15, с. 55] → *call attention* [привертають увагу] → [21, с. 326], *to burst out crying* [розплакатися, залитися сльозами] → [15, с. 176] → *burst out weeping* [розридалася] → [22, с. 534], *to be on edge* [хвилюватися, почувати себе дуже неспокійно, бути в стані нервового збудження; = сидіти, як на розпеченому вугіллі, як на жару, на голках] → [15, с. 106] → *was putting her on edge* (ОФ) [приводила її в стан нервового збудження] → [18, с. 279];

г) **певних граматичних конфігураціях усередині ФО**. Наприклад: *to have a (або one's) finger in every pie* [втручатися в чужі справи, лізти в чужі справи; скрізь сунути носа] → [15, с. 456] → *had his fingers in the pie* [втручався в чужі справи] → [17, с. 68-69], *to jump through a hoop* [виконувати складні маніпуляції, = стояти на задніх лапках] → [15, с. 563] → *hoops to jump through* [складні маніпуляції, які потрібно виконувати] → [18, с. 439], *to take a picture* [фотографувати] → [15, с. 911] → *he's taking our pictures* (ОФ) [він фотографує нас] → [21, с. 350], *to make money* [заробляти гроші; створювати собі багатство] → [15, с. 650] → *the making of money* [заробляння грошей] → [22, с. 361];

д) **контекстуальному переосмисленні ФО**. Для прикладу: *These wards were filled with derelicts: old women with dementia, impecunious veterans down on their luck, noiseless men with tertiary syphilis and the like. Nurses were in short supply in these realms, and soon Laura was setting her hand to tasks that were strictly speaking none of her business. Bedpans and vomit did not throw for a loop, it appeared, nor did the swearing and raving and general carryings-on. This was not the situation Winifred had intended, but pretty soon it was the one we were stuck with.*

The nurses thought Laura was an angel (or some of them did; others simply thought she was in the way [23, p. 514-515];

ФО *to set one's hand to something* [взятися за щось, прикласти руку до чогось] → [15, с. 851];

ФО *to throw (one) for a loss* [1] поставити в безвихідь; 2) затирати когось; 3) здобути перемогу над кимсь] → [15, с. 946];

ФО *to be in the way* [1] заважати, перешкоджати, стояти на перешкоді; 2) *підк.* бути на своєму місці, там, де треба; бути поблизу, під рукою] → [15, с. 99].

After she'd accomplished what she'd set out to do, Laura stopped going to Elwood Murray's office. She gave him no reason, and no warning. I felt this was clumsy of her, and indeed it was, because Elwood felt slighted. He tried to find out from Reenie if Laura was ill, but all Reenie would say was that Laura must have changed her mind about photography. She was full of ideas, that girl; she always had some bee in her bonnet, and now she must have a different one [23, p. 238];

ФО *to change one's mind* [передумати, перевірити, змінити своє рішення або намір] → [15, с. 209];

ФО *to have a bee in one's bonnet* [бути диваком, оригіналом; схибити на чомусь] → [15, с. 445].

Andrew Denning had enjoyed an extremely successful career as an architect in New York, and he had had an extraordinary eye for beautiful buildings, whether modern or ancient. In particular, he had been an admirer of the cathedrals of Europe, forever marveling at their majesty and grandeur, the soaring power inherent in them and in their design and structure. And so whenever he came to visit me in Paris he made a point of taking me on excursions to see some of his favourites... [24, p. 32];

ФО *to have an eye for something* [1] бути знавцем чогось; цінувати щось; 2) мати гостре око; бути спостережливим; 3) звертати особливу увагу; мати постійно на увазі; піклуватися про (когось, щось); доглядати за (кимось...) → [15, с. 461];

ФО *to make a point of something* [1] наполягати на чомусь (як найбільш істотному), вважати щось важливим, основним, поставити собі за мету, вважати своїм обов'язком; 2) старатися не пропустити нагоди] → [15, с. 642].

I test the tip of mine against the roof of my mouth and feel numbness in place of pain. The new scar tissue gives it an awkward thickness that blurs the edges of my words, and also takes away the flavour of my food. I still eat, though. Quantity, the sleepy taut pleasure that a full stomach gives, more than compensates for the loss of the sweetest and fullest tastes. All the extra fuel inside me bitter than I have even been in my life. I think I could easily walk all day. Even now, although we have been scrambling for half an hour up this slope of broken rock, I am hardly out of breath [25, p. 277];

ФО *to be out of breath* [задохатися, захекатися] → [15, с. 116].

Висновки. Наведені фрагменти доказово підтверджують основну тезу дослідження про те, що ФО виявляє себе не тільки через узуальне значення, а й через систему змінних або повторюваних у певних дискурсних ситуаціях смислів і за допомогою позиції ФО в реченні/висловленні/дискурсі, через обсяг семантичних відносин цієї одиниці з іншими (наявність/відсутність синонімів і антонімів), через сполучувані можливості ФО, зокрема через можливість структурувати сегменти речення/висловлення/дискурсу з одиницями, близькими за значенням або протиставленими (щодо такого контексту).

У подальшій роботі вважається доцільним використовувати розроблену методику аналізу ФО для виявлення специфіки їх функціонування у текстах різних функціональних стилів.

Література:

1. Баранов А.Г. Функционально-прагматическая концепция текста / А.Г. Баранов. – Ростов-на-Дону : Изд-во Ростов, гос. ун-та, 1993. – 182 с.
2. Беляевская Е.Г. Оценочная вариативность семантики слов и фразеологизмов в контексте // Английская фразеология в функциональном аспекте : Сб. науч. тр. МГПИИЯ. – Вып. 336. – М. : Московский гос. ин-т ин. языков, 1989. – С. 20–32.
3. Давиденко Л.Б. Синтаксичні функції і структурно-семантичні модифікації фразеологічних одиниць : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 / Давиденко Л.Б. – К., 1992. – 23 с.
4. Дидковская В.Г. Семантическая типология фразеологических сочетаний // Семантика языковых единиц : Доклады VI Международной конференции. – М., 1998. – Т.1. – С. 245–248.
5. Добровольский Д.О. Основы структурного типологического анализа фразеологии современных германских языков : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 / Д.О. Добровольский. – М. : МГУИЯ им. М. Тореза, 1990. – 41 с.
6. Ерохина Н.В. Структура и функции идиом: (на материале субстантивных устойчивых словосочетаний и сложных существительных англ. яз.) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Н.В. Ерохина; Самар. гос. пед. ун-т – Самара, 1999. – 24 с.
7. Мелерович А.М. Семантическая структура фразеологических единиц в современном русском языке как лингвистическая проблема : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.01 / Мелерович А.М. – Л., 1982. – 40 с.
8. Павлова Н.А. Семантизация фразеологической единицы в контексте словарной статьи (на материале одноязычных учебных словарей) // Фразеология и контекст : Сб. науч. тр. / Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза, 1982. – Вып. 198. – С. 126–137.
9. Супрун А.П. Семантико-стилістичні особливості фразеологічних одиниць (на матеріалі поетичних творів Максима Рильського) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Супрун Алла Петрівна. – Миколаїв, 1999. – 302 с.
10. Burger H. Normative Aspekte der Phraseologie. – Tübingen : Niemeyer, 1987. – 110 S.
11. Ellin-Elmakiss E. Catching On to American Idioms. – Ann Arbor : University of Michigan Press, cop., 1993. – 253 p.
12. Wulff, S. Rethinking Idiomaticity: A Usage-based Approach. – London / New York : Continuum Press, 2008. – 270 p.
13. Гусейнова Т.С. Трансформация фразеологических единиц как способ реализации газетной экспрессии : на материале центральных газет 1990–1996 гг. : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Гусейнова Татьяна Султанзядовна. – Махачкала, 1997. – 188 с.
14. Свердан Т.П. Усічення як тип структурно-семантичного варіювання і спосіб трансформації у фразеології : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Свердан Тетяна Петрівна ; Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2003. – 267 с.
15. Баранцев К.Т. Англо-український фразеологічний словник. – К. : Знання, 2005. – 1056 с.
16. Atkinson K. Emotionally Weird. – London : A black Swan book, 2001. – 402 p.
17. McNamee E. The Blue Tango. – London : Faber and Faber Limited, 2002. – 265p.
18. Barrett M. The Dream Catcher. – London : Warner Books, 2002. – 440 p.
19. Tiles P. Enemy Women. – London : Fourth Estate, 2003. – 229 p.
20. Myerson J. Something Might Happen. – London : Jonathan Cape, 2003. – 328 p.
21. Atwood M. Cat's Eye. – London : VIRAGO PRESS, 1990. – 421 p.
22. Waters S. Fingersmith. – London : Virago Press, 2003. – 548 p.
23. Atwood M. The Blind Assassin. – London : Virago Press, 2001. – 641 p.
24. Taylor Bradford B. Where You Belong. – London : Harper Collins Publishers, 200. – 472 p.
25. Thomas R. The Potter's House. – London : Arrow Books, 2002. – 486 p.

Матвиенкив О. С. Индивидуально-авторские признаки фразеологических единиц в художественном тексте эпохи постмодерна

Аннотация. В статье рассматриваются индивидуально-авторские признаки фразеологических единиц в художественном тексте эпохи постмодерна. Анализ художественных произведений позволил выделить пять главных типов семантической трансформации ФО, таких как расширение компонентного состава ФО, сокращение компонентного состава ФО, замена компонентов ФО, определенные грамматические конфигурации внутри ФО, контекстуальное переосмысление ФО.

Ключевые слова: фразеологическая единица, художественный текст, окказиональный фразеологизм, узуальный фразеологизм, семантическая трансформация, контекст.

Matviienkiv O. Individual authorial features of phraseological units in the fictional work of postmodern era

Summary. The article deals with individual authorial features of phraseological units in the fictional work of postmodern era. Analysis of postmodern fiction enabled us to single out five main types of semantic shifts of a phraseological unit: extension of the component structure of a phraseological unit; reducing of the component structure of a phraseological unit; replacement of components of a phraseological unit; certain grammatical phenomena within a phraseological unit; contextual rethinking of a phraseological unit.

Key words: phraseological unit, fictional work, occasional phraseological unit, general phraseological unit, semantic transformations, context.